educational process and visits to classes by students, which adversely affected the quality of school education.

At the turn of the 20-30's of the twentieth century in Czechoslovakia, school reform was implemented by 8-year compulsory education that was introduced, improved the curricula (hours spent on studying the mother tongue, science of native land, history, etc.); the national-patriotic nature of the educational process was intensified. The influence of the clergy on the life of the school greatly diminished, although the study of the law of God remained as a compulsory subject.

It is established the implementation of school reform, school curriculum renewal, and the publication of new textbooks have become a new stage in the development of Czechoslovakian school education, including the Transcarpathian School of Humanities at the beginning of the 20th century.

Key words: school humanitarian education of Transcarpathia, reformation of education, organizational principles of school education.

Дата надходження статті: «03» липня 2018 р.

УДК 373,5(477) «1950/2001»:811.112.2

Бейліс Н. В.*

ДЕСТРУКТИВНІ ФАКТОРИ ОВОЛОДІННЯ УЧНЯМИ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ В ШКОЛАХ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті робиться акцент на тому, що реалізація стратегічних напрямів розвитку педагогічної освіти в Україні пов'язана з використанням кращого зарубіжного і вітчизняного досвіду формування особистості учня засобами різних дисциплін, і зокрема, німецької мови. Ідеться, передусім, про вплив історичних передумов на оволодіння учнями німецькою мовою в школах України в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття.

Сучасна європейська мовна політика орієнтує громадян Європи на багатомовність, а основне призначення уроків німецької мови полягає в оволодінні учнями умінням спілкуватися німецькою мовою.

Особлива увага приділяється іншомовній освіті випускників середніх освітніх закладів України, яка значно поступається місцем європейській освіті не тільки через небажання учнів учитися, але й під впливом різноманітних деструктивних факторів, які негативно позначилися на оволодінні ними іншомовною культурою. Указується на те, що головну роль в оволодінні учнями німецькою мовою в загальноосвітніх середніх закладах відіграє шкільна політика, тобто рівень підтримки вивчення німецької мови на державному рівні.

Водночас навчальна дисципліна «Німецька мова» має значний освітній та виховний потенціал, який у практиці недостатньо реалізується. Це підтверджується загальними тенденціями педагогічних реалій, а також можна стверджувати, що учні в процесі комунікації зі своїми ровесниками німецькою мовою не виявляють достатньої готовності презентувати себе, українську культуру, її цінності та традиції, а також не мають достатньої обізнаності щодо цінностей, традицій і культури німецькомовних народів.

Крім цього, провідним аспектом наукового дискурсу є низька якість підготовки українських учнів із німецької мови, яка пов'язана з деструктивними факторами в розвитку культури, стереотипами поведінки, процесами, що відбиваються в українському суспільстві в наш час у вимірах входження України в загальноєвропейський освітній простір.

Усе вищезазначене вказує на те, що головну роль в оволодінні учнями німецькою мовою в загальноосвітніх середніх закладах відіграє шкільна політика, тобто рівень підтримки вивчення німецької мови на державному рівні.

Ключові слова: деструктивні фактори, іншомовна освіта, іншомовна компетенція, іншомовна культура, німецька мова.

* © ***Бейліс Н. В.***

Результати аналізу стану формування іншомовної компетенції учнів середніх освітніх закладів України свідчать про існування в цьому процесі сукупності проблем. Для більшості учнів шкіл України рівень спілкування іноземною мовою не є достатнім і не забезпечує очікуваних результатів. Ідеться, передусім, про проблему впливу різноманітних деструктивних факторів на вивчення німецької мови.

Актуальність теми зумовлена великим попитом на знання іноземної мови в повсякденному житті. Деструктивні фактори значно впливають на оволодіння учнями іноземною мовою ще в школі, що суттєво знижує шанси останніх на досягнення успіху в їхній подальшій освіті та набуття професійно спрямованої іншомовної компетентності для успішної самореалізації та перешкоджає мобільності українських випускників у міжнародному просторі.

У дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених, таких як К. Галустова, О. Дубасенюк, О. Зарівна, Т. Литньова, З. Потиха, О. Топузова, В. Цетлін спостерігається виокремлення деяких деструктивних факторів, які по-різному впливають на якість вивчення німецької мови. Проте глибина впливу деструктивних факторів на формування в суспільній свідомості українського суспільства об'єктивного ставлення до вивчення німецької мови ще не стала предметом цілісного педагогічного дослідження, а тому цей аспект потребує більшої уваги.

Метою статті є визначення й розкриття впливу деструктивних факторів на оволодіння учнями знаннями з німецької мови в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття.

Оволодіння іноземною мовою є обов'язковою складовою освіченості учнів в українській школі. Але на заваді оволодіння останніми іншомовною культурою стає ряд деструктивних факторів. Ми виділяємо зовнішні та внутрішні чинники, кожен із яких більшою чи меншою мірою впливає на стан німецькомовної підготовки учнів.

Серед зовнішніх чинників суттєвими є інформаційна війна та активізація міграційних процесів у світі. Окрім того, вони значно впливають на управління, ринок праці і виробництва, політичні течії, усі суспільні інституції й процеси як у світі, так і в нашій державі.

Суттєвим зовнішнім чинником є німецькі інвестиції в українську економіку. Слід відзначити традиційну солідність німецького суспільства і партнерства. Український уряд співпрацює з Німеччиною, користується підтримкою німецької держави, чого не можна сказати про багатьох інших зарубіжних партнерів. Але вливання німецького капіталу в Україну проходить повільно і є несуттєвим.

До деструктивних зовнішніх факторів оволодіння українськими учнями іншомовною культурою в останні роки треба віднести також і російську агресію. Не можна не враховувати міграційні процеси всередині країни й недооцінену потребу у формуванні позитивного ставлення людей до вивчення іншомовної культури. Переміщення населення з інших територій у межах однієї країни нерозривно пов'язане не тільки зі зміною постійного місця проживання назавжди чи на тривалий час, а також із зміною освітнього закладу дітей шкільного віку як внутрішніх мігрантів. Ця проблема стосується нині десятків, а може, й сотень тисяч людей. Нерідко цей процес пов'язаний із нераціональністю й неорганізованістю суб'єктів управління освітою. Не вивчаючи німецької мови раніше, при зарахуванні до класу, де вона вивчається, учні мають самостійно наздоганяти програму, тому батьки таких дітей найчастіше надають перевагу класам із вивченням другої іноземної мови - російської. Або навпаки, вивчаючи німецьку мову в школі раніше, при зарахуванні до класу, де німецька не вивчається, учні втрачають можливість продовжити вивчення німецької мови. Тим самим вони втрачають доступ до ресурсу полімовності, наслідком якого є руйнація полікультурних цінностей, знищення пріоритетів вивчення іноземних мов.

Визначено й внутрішні деструктивні чинники, кожен із яких має свій вплив на стан оволодіння українськими учнями німецькою мовою.

Серед головних перешкод процесу оволодіння учнями німецькою мовою чільне місце займає поступова втрата нею мовою статусу однієї з пріоритетних мов після Другої світової війни.

До внутрішніх деструктивних факторів оволодіння українськими учнями іншомовною культурою необхідно віднести й підпорядкованість змісту й методики іншомовної підготовки учнів загальноосвітніх закладів політичному замовленню за часів радянської України.

Сьогодні вивчення німецької мови не має політичного чи ідеологічного підґрунтя. Його значення визначається місцем Німеччини у світовій і українській політиці, економіці й культурі. Але німецька мова в якості шкільної дисципліни сьогодні вже втратила свої колишні провідні позиції й поступається англійській, задовольняючись нині другим місцем.

На шляху організації педагогами процесу оволодіння учнями німецькою мовою серйозною перешкодою треба уважати відсутність вибору німецькомовної літератури за часів радянської України, особливо якісних книжкових видань німецькою мовою (зокрема, навчальних підручників і посібників). Проблема виникла внаслідок недосконалої системи державного регулювання дотримання стандартів і законів України. Вона існує й у наш час.

Багато років на уроках іноземної мови було важливим вивчення ідейно-політичної, а не освітньої та загальнонаукової літератури. Для підручників і посібників радянської школи була характерна низка вимог до ідеологічної наповненості змісту видань. Культура іноземної мови подавалася незрозуміло, робота з літературою знаходилася на початковому рівні.

Можемо стверджувати, що вибору німецькомовної літератури як такого за часів радянської України не існувало, а навчання німецької мови учнів у школі проходило на базі виключно затверджених підручників і посібників підпорядкованими органами радянської освіти. Була характерна низка вимог до ідеології та комуністичної наповненості змісту роздаткового німецькомовного матеріалу, що мав відповідати теорії і методиці ідеології виховання комуністичного режиму.

На відміну від єдиної радянської освітньої системи, яка забезпечувала однакові за змістом навчальні посібники для всіх закладів середньої освіти, зараз у школах України є відносна свобода у виборі підручників німецької мови. У цьому є свої плюси і мінуси. З одного боку, школа може варіювати рівень складності підручників у залежності від рівня підготовки учнів та від програми шкільної дисципліни «Німецька мова», наприклад, із якого класу (з першого, другого чи з п'ятого) уводиться вивчення. З іншого боку, дуже важко оцінювати рівень володіння німецькою мовою у випускників, які займалися за різними шкільними підручниками чи навчальними посібниками [5, с. 128].

На шляху організації процесу оволодіння німецькою мовою серйозною перешкодою треба уважати не готовність українського суспільства до ефективної міжкультурної комунікації. Потреба в ефективній комунікації особливо гостро постала в Україні під час проведення операцій з підтримання миру, де мовне непорозуміння може викликати помилки, які можуть призвести до жертв [2, с. 20].

До внутрішніх чинників системного плану відносяться потреба в удосконаленні мовних стратегій у іншомовній підготовці учнів, а також відсутність цілісного аналізу обставин, що забезпечують реалізацію мовних стратегій. Визначення системи мовних стратегій як цільових орієнтирів формування в учнів цінностей іншомовної культури є недостатньо вивченою й особливо значущою проблемою.

Ще одним із впливових деструктивних факторів є криза в економіці, управлінні,

постійне недофінансування освіти і науки, яка відбувається за часів незалежної України. Усе це в значній мірі призвело до скорочення годин німецької мови в школі та скорочення ставок вчителів.

Маємо вказати й на такий деструктивний чинник, як факт бюрократизації й заформалізованості освіти. На нашу думку, на шляху до поліпшення рівня освіти багато розповідають про роль вчителя і, на жаль, мало про сутність його роботи та, відповідно, ефективність викладання.

На думку багатьох освітян, характерною ознакою нашої системи освіти є формалізм і формальність: це наслідок загального суспільного фальшу. Широко поширена процентоманія як явище, головне - звітувати, а за цифрами ні форми, ні змісту навчання не видно.

Серед інших перешкод важливою є слабка підготовка з іноземних мов у вищій школі, різниця в рівні життя населення України та Європи, а також невідповідність освітніх стандартів держав, програм діяльності освітніх співтовариств, окремих університетів. О. Заріна зазначає, що головною перешкодою для масового залучення українських освітян до академічної мобільності залишаються суб'єктивні проблеми, пов'язані з недостатньою мовною підготовкою [1, с. 3].

Не менш важливим деструктивним фактором виявився протест більшості батьків у виборі вивчення німецької мови як іноземної в школі та відсутність інтересу в учнів до уроків іноземної мови, в основному, через недостатню мотиваційну складову.

Саме мотив розглядає у своїх дослідженнях О. Кучерявий центральним у структурі спрямованості особистості учня й стрижнем для підвищення рівня її розвитку. Функція емоційності як індивідуально-психологічної властивості особистості старшокласника − виступати в ролі детермінанти усвідомлення ним самоцінності значущих для його самовизначення знань [4, с. 90].

Ще одним із деструктивних факторів оволодіння українськими учнями іншомовною культурою є мала кількість педагогів новаторів, які б винаходили новітні методики навчання іноземних мов. Відомо, що творчі вчителі складають, як правило, висококваліфікований потенціал школи, що дає хороший рівень навченості учнів, їхню успішну участь у районних, обласних та всеукраїнських олімпіадах, розвиток мотивації випускників шкіл до вступу на факультети іноземних мов вузів.

Деструктивним чинником оволодіння українськими учнями іншомовною культурою, безумовно, є недостатнє поширення практики особистісно розвивального навчання, яке мало б враховувати і використовувати природній потенціал і закономірності розвитку учня, його індивідуально-психологічні особливості. У розвивальному навчанні дитина є повноцінним суб'єктом діяльності і суб'єктом свого розвитку. Педагогічні впливи випереджають, стимулюють, направляють і прискорюють розвиток спадкових даних особистості [3, с. 85].

Проте, крім деструктивних факторів, потрібно зазначити і конструктив щодо вивчення німецької мови, який ми бачимо в перспективах оновлення змісту вивчення німецької мови в загальноосвітніх закладах України. Перспективними є віддзеркалення в змісті, у програмах з німецької мови знань про освіту Німеччини і своєї країни як цілісний феномен, до складу якого входять і вища освіта з притаманними їй інноваційними для України характеристиками. Перспективними новими темами треба уважати такі, які висвітлюють наукові здобутки представників німецької науки, особливості економічного стану та розвитку Німеччини, її зовнішньої політики, торгівлі, побудови роботи соціальних служб тощо.

Нами розроблено спеціальний комплекс нових способів діяльності у змісті іншомовної (німецької) освіти, який вимагає реалізації уже в близькій перспективі.

Підсумовуючи вищесказане, виділяємо такі зовнішні деструктивні чинники, кожен із яких мав вплив на стан німецькомовної підготовки української молоді:

– інформаційна війна;
– активізація міграційних процесів у світі;
– економічний аспект незначних іноземних інвестицій;
– російська агресія на території України, яка викликала міграційні процеси всередині країни тощо.

У сукупності внутрішніх деструктивних чинників основними є:

– поступова втрата німецькою мовою статусу однієї з пріоритетних мов для вивчення після Другої світової війни;
– підпорядкованість змісту і методики іншомовної підготовки учнів загальноосвітніх середніх закладів політичному замовленню за часів радянської України;
– відсутність вибору іншомовної літератури як такого за часів радянської України та проблема вибору навчальних підручників і посібників, яка виникла внаслідок недосконалої системи державного регулювання дотримання стандартів і законів України і в наш час;
– неповна готовність українського суспільства до ефективної міжкультурної комунікації;
– недооцінена роль і значення мовних стратегій в освіті;
– криза в економіці, управлінні, недофінансування освіти, культури за часів незалежної України. Скорочення ставок викладачів, годин для викладання німецької мови;
– заформалізованість освіти, процентоманія як явище;
– недостатній рівень якості підготовки педагогів з іноземних мов у вищій школі; мала кількість педагогів-новаторів;
– негативне ставлення більшості батьків до вибору вивчення німецької мови як іноземної в школі та відсутності інтересу в учнів;
– недостатнє поширення практики особистісно розвивального навчання.

Звичайно, певна низка деструктивних факторів оволодіння українськими учнями іншомовною культурою в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття поєднуються між собою і мають специфіку залежати від певного історичного відрізку часу.

Усе вищезазначене вказує на те, що головну роль в оволодінні учнями німецькою мовою в загальноосвітніх середніх закладах відіграє шкільна політика, тобто рівень підтримки вивчення німецької мови на рівні Міністерства освіти України. Сьогодні головним для збереження вивчення предметної галузі німецька мова є усвідомлення на державному рівні потреби вивчення німецької мови як однієї з пріоритетних іноземних мов у школі.

За результатами аналізу змісту сучасної іншомовної освіти (німецька мова) з системних і культурологічних позицій дозволили побачити цілий комплекс можливостей, щодо оновлення в контексті інтеграції України в європейський освітній простір. Йдеться, насамперед, про розширення таких компонентів змісту іншомовної освіти, як знання, способи діяльності, досвід емоційно-вольового ставлення до цінностей іншомовної (німецької) культури, досвід творчої діяльності на уроках та в позаурочний час, досвід гуманного спілкування іноземною (німецькою) мовою.

Проте перспективами подальшого наукового пошуку є визначення шляхів віддзеркалення в змісті, у програмах з німецької мови знань про освіту Німеччини і своєї країни як цілісного феномена, до складу якого входять і вища освіта з притаманними їй інноваційними для України характеристиками. Перспективними новими темами треба уважати такі, які висвітлюють наукові здобутки представників німецької науки, особливості економічного стану та розвитку Німеччини, її зовнішньої політики, торгівлі, побудови роботи соціальних служб тощо. Особливої уваги вимагає розширення в змісті відповідних програм знань про мистецтво німецького народу. Другий компонент змісту української іншомовної освіти – уміння та навички в контексті

Концепції «Нова українська школа» містить найбільші можливості для модернізації. Під час нашого дослідження розроблено спеціальний комплекс нових способів діяльності в змісті іншомовної (німецької) освіти, який буде реалізовано в близькій перспективі.

Література:

1. Зарівна О. Т. Мова як чинник формування толерантності студентської молоді в глобалізованому суспільстві: автореф. дис. канд. пед. наук: Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К.: 2008. 20 с.
2. Капітанець С. В. Педагогічні умови стилю професійного спілкування у майбутніх офіцерів-прикордонників: автореферат. Х.: 2001. 20 с.
3. Коджаспирова Н. М. Педагогика: учебник. М.: КНОРУС, 2010. 719 с.
4. Кучерявий О. Г. Професійна орієнтація старшокласників як особистісно орієнтована педагогічна система. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2012. № 3. С. 90-93.
5. Топузов О. М. Експертиза шкільних підручників: інструктивно-методичні матеріали для експертизи проектів підручників для 9 класу загальноосвітніх закладів. К.: Педагогічна думка, 2016. 128 с.

Beilis N. V.

DESTRUCTIVE FACTORS FOR LEARNING PUPILS IN GERMAN IN THE UKRAINIAN SCHOOLS IN THE SECOND HALF OF THE XX CENTURY – AT THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY

The article focuses on the fact that the implementation of strategic directions for the development of pedagogical education in Ukraine is connected with the use of the best foreign and domestic experience of forming the personality of the pupil by means of various disciplines, and in particular, the German language. It is primarily about the influence of historical preconditions for the acquisition of pupils by the German language in schools in Ukraine in the second half of the XX - early XXI century.

Modern European language policy guides European citizens to multilingualism, and the main purpose of German lessons is to master pupils ability to communicate in German.

Particular attention is paid to foreign language education of graduates of secondary educational schools of Ukraine, which considerably gives way to European education, not only from the reluctance of pupils to study, but also under the influence of various destructive factors that negatively affected their foreign language culture. It is pointed out that the schoolchildren play the main role in mastering German in secondary schools, that is, the level of support for the study of the German language at the state level.

At the same time, the «German language» discipline has significant educational and educational potential, which is not sufficiently practiced in practice. This is confirmed by the general tendencies of pedagogical realities, and it can also be argued that pupils in the process of communicating with their peers in German do not show sufficient readiness to present themselves, Ukrainian culture, its values and traditions, and also lack awareness about values, traditions and culture German-speaking peoples.

In addition, the main aspects of scientific discourse are the poor quality of the preparation of Ukrainian pupils from the German language, which is associated with destructive factors in the development of culture, stereotypes of behavior, processes that are reflected in Ukrainian society in our time in terms of Ukraine's entry into the European educational space.

Key words: destructive factors, foreign language education, foreign language competence, foreign language culture, German language.

Дата надходження статті: «25» червня 2018 р.